

Marlena WYSKOK*

Udział przedstawicieli mniejszości niemieckiej w igrzyskach olimpijskich w okresie Drugiej Rzeczypospolitej

Streszczenie

Artykuł przedstawia sylwetki dziesięciu olimpijczyków, przedstawicieli mniejszości niemieckiej z czasów Drugiej Rzeczypospolitej, którzy reprezentowali Polskę na igrzyskach letnich w Paryżu w 1924 roku, w Amsterdamie w 1928 roku i w Berlinie w 1936 roku oraz na igrzyskach zimowych w 1936 roku w Garmisch-Partenkirchen. Obok prezentacji osiągnięć sportowców, celem artykułu była próba scharakteryzowania relacji ruchu sportowego mniejszości niemieckiej w Drugiej Rzeczypospolitej i przedstawionych olimpijczyków z ówczesną Polską. Ruch sportowy jako ważny element pracy narodowościowej Niemców na obczyźnie nie pozostawał wolny od wątków politycznych. Mimo to jednak, jak wskazują przedstawione w artykule przykłady, możliwa była sportowa współpraca polsko-niemiecka w duchu olimpizmu pod flagą państwa polskiego.

Słowa kluczowe: mniejszość niemiecka, Druga Rzeczpospolita, igrzyska olimpijskie, relacje polsko-niemieckie.

W okresie istnienia Drugiej Rzeczypospolitej pięciokrotnie zorganizowano na świecie letnie igrzyska olimpijskie i czterokrotnie zimowe. Letnie igrzyska odbyły się w czteroletnim cyklu najpierw w Antwerpii w 1920 roku, następnie w Paryżu, w Amsterdamie, w Los Angeles i w 1936 roku w Berlinie, jako ostatnie letnie igrzyska przed wybuchem II wojny światowej, której tragizm spowodował niemożność zorganizowania kolejnych najważniejszych międzynarodowych zawodów sportowych. Zapoczątkowane w 1924 roku I Zimowe Igrzyska Olimpijskie odbyły we francuskim kurorcie górskim Chamonix, kolejne – również w czteroletnim cyklu – w Sankt Moritz, Lake Placid i w Garmisch-Partenkirchen. Sukcesy sportowe, odniesione przez polską reprezentację na którejkolwiek z wymienionych imprez sportowych, stanowiły ważny propagando-

---

* mgr, studia doktoranckie na AWF im E. Piaseckiego w Poznaniu

wo element budujący prestiż kształtującej się na nowo ojczyzny, jak również istotny element integracji ludności, niedawno znajdującej się jeszcze w trzech różnych państwach¹.

Polska reprezentacja uczestniczyła we wszystkich igrzyskach olimpijskich okresu międzywojennego, z wyjątkiem zawodów w Antwerpii w 1920 roku. Ze względu na wojnę polsko-bolszewicką i widmo ponownej utarty niezależności państwowej, w lipcu 1920 roku Polski Komitet Igrzysk Olimpijskich podjął decyzję o wycofaniu polskiej reprezentacji. Zdecydowana większość, tj. około 90 procent, zawodników zakwalifikowanych do igrzysk w Antwerpii została zaangażowana w działania wojenne, wielu zginęło w zwycięskiej wojnie². Reprezentantami Polski na igrzyskach olimpijskich okresu międzywojennego byli także przedstawiciele mniejszości niemieckiej, dla których profesjonalna aktywność sportowa stanowiła istotny obszar działalności narodowej. Choć nie byli oni autorami światowej sławy sukcesów, to jednak ich zaangażowanie było też pewnym odzwierciedleniem pozytywnego stosunku do Polski. Celem artykułu jest więc przedstawienie osiągnięć polskich olimpijczyków narodowości niemieckiej i próba określenia roli, jaką oni sami i ich sukcesy odegrały w trudnych relacjach polsko-niemieckich okresu międzywojnia. Konieczność powstania artykułu wydaje się tym bardziej zasadna, ponieważ w dotychczasowym piśmiennictwie zagadnienie było poruszane losowo i fragmentarycznie, mimo iż mniejszość niemiecka należy do jednej z najlepiej zbadanych mniejszości narodowych Drugiej Rzeczypospolitej. Na czele skromnej literatury, traktującej całościowo o kulturze fizycznej mniejszości niemieckiej w Polsce w latach 1918–1939, znajduje się praca Tomasza Jurka³, oparta na rzetelnej kwerendzie archiwalnej i bibliotecznej, stanowiąca doskonałą bazę do pogłębionego badania na temat olimpijczyków mniejszości niemieckiej omawianego okresu. Niezbędną pozycją jest też monografia Ryszarda Wryka⁴, również oparta na kompletnej bazie źródłowej, ukazująca zarys biografii zbiorowej olimpijczyków Drugiej Rzeczypospolitej i – co szczególnie istotne z perspektywy niniejszego artykułu – biogramy poszczególnych olimpijczyków. Te dwa dzieła, uzupełnione publikacjami traktującymi o roli mniejszości niemieckiej w Polsce i znaczeniu igrzysk olimpijskich w państwie polskim okresu międzywojnia⁵, pozwoliły na podjęcie próby wyjaśnienia podjętego w artykule problemu badawczego i uzupełnienie luki, która w piśmiennictwie na temat kultury fizycznej mniejszości niemieckiej w Polsce jeszcze istniała. Niemieccy publicyści dwudziestolecia międzywojennego, złasz-

¹ W. Lipoński, *Historia sportu: na tle rozwoju kultury fizycznej*, Warszawa 2012, s. 520.

² R. Wryk, *Początki ruchu olimpijskiego w Polsce*, Poznań 2012, s. 104–108; W. Lipoński, *Polacy na Olimpiadach*, Poznań [b.r.w.], s. 19.

³ T. Jurek, *Kultura fizyczna mniejszości niemieckiej w Polsce w latach 1918–1939*, Gorzów Wlkp. – Poznań 2002.

⁴ R. Wryk, *Olimpijczycy Drugiej Rzeczypospolitej*, Poznań 2015.

⁵ Pełny wykaz piśmiennictwa zawiera bibliografia, znajdująca się w końcowej części artykułu.

cza czasów Republiki Weimarskiej, usiłowali często pokazać, że ich rodacy w Polsce, lojalni wobec państwa polskiego, są uciskani przez tamtejsze władze. Z kolei publicystyka polska nie wahała się prezentować obrazu irredentystycznie nastawionej grupy Niemców żyjących w Polsce⁶. Dlatego też niezwykle potrzebna wydaje się próba obiektywnego spojrzenia na mniejszość niemiecką, także od strony jej aktywności na polu kultury fizycznej, w tym udziału w igrzyskach olimpijskich.

Narodowa mniejszość niemiecka, choć nie najliczniejsza, bo będąca dopiero na czwartym miejscu pod względem liczebności, była jedną z najlepiej zorganizowanych i najprężniej działających mniejszości narodowych w wielonarodowej Polsce⁷. Grupa ta stanowiła mniej więcej 3 procent społeczeństwa Drugiej Rzeczypospolitej, licząc około jednego miliona mieszkańców kraju⁸. Osoby wchodzące w skład tej mniejszości były obywatelami polskimi narodowości niemieckiej, a więc przyznawały się do niemieckiej tradycji narodowej, posługiwały się językiem niemieckim, a Republikę Weimarską i później Trzecią Rzeszę uznawały za swoją ojczyznę⁹.

W kulturze fizycznej grupa ta dostrzegła ważny element służący zachowaniu niemieckiej tożsamości narodowej i utrzymaniu żywej więzi z macierzą. Aktywność mniejszości niemieckiej w obszarze kultury fizycznej wyrażała się w ramach ruchu turnerskiego, sportu wyczynowego, turystyki, rekreacji organizacji pozasportowych, oraz wychowania fizycznego i sportu szkolnego¹⁰. W tej aktywności wyróżniały się szczególnie towarzystwa turnerskie zjednoczone w Niemieckim Związku Gimnastycznym w Polsce¹¹, pretendującym bez powodzenia do miana centralnej organizacji kultury fizycznej mniejszości niemieckiej w Drugiej Rzeczypospolitej. Obok turnerów wysokim poziomem aktywności wyróżniali się członkowie klubów sportowych, spośród których dużą popularnością cieszyły się kluby piłkarskie I FC Katowice¹², czy Union Łódź, a także wioślarski klub z Bydgoszczy RC Frithjof¹³, zrzeszony we własnym lokalnym Związku Wioślarskim Poznań-Pomorze. Podobne związki powstały także dla wielu innych dyscyplin. Szczególną organizacją turystyczną tej grupy ludności, wyróżniającą się na tle innych dążeniem do podtrzymania ducha narodowego, było Towarzystwo Beskidzkie. Tak szeroka aktywność na polu kultury fizycznej możliwa była dzięki znacznemu wsparciu finansowemu ze strony państwa nie-

⁶ T. Jurek, *Kultura...*, s. 10.

⁷ Z. Gębołyś, *Źródła do dziejów kultury fizycznej mniejszości niemieckiej w II Rzeczypospolitej w latach 1918–1939 w zbiorach Archiwum Federalnego w Berlinie*, [w:] T. Jurek (red.), *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*, Gorzów Wlkp. 2007, s. 23.

⁸ J. Krasuski, *Stosunki polsko-niemieckie 1919–1932*, Poznań 1975, s. 155–157.

⁹ T. Jurek, *Kultura...*, s. 9.

¹⁰ Tamże, s. 266.

¹¹ Niem. Deutsche Turnerschaft in Polen.

¹² Niem. Erster Fußball-Club Kattowitz.

¹³ Niem. Ruder Club Frithjof.

mieckiego. Efektem dużego zaangażowania mniejszości niemieckiej w kulturę fizyczną, a zwłaszcza w ruch sportowy, było posiadanie w swym gronie także kilku olimpijczyków reprezentujących barwy „małej ojczyzny”¹⁴. Dziesięciu zawodników narodowości niemieckiej w czasach Drugiej Rzeczypospolitej wywalczyło awans do ekipy olimpijskiej, co stanowiło 3 procent wszystkich 327 polskich olimpijczyków w okresie dwudziestolecia międzywojennego¹⁵.

Na pierwszych letnich igrzyskach olimpijskich, w których mieli możliwość uczestniczyć obywatele Polski, tj. w Paryżu w 1924 roku, wśród 79-osobowej reprezentacji Drugiej Rzeczypospolitej znalazło się dwóch zawodników należących do mniejszości niemieckiej. Jednym z nich był piłkarz grający na pozycji bramkarza Emil Anton Görlitz (1903–1990). Mimo olimpijskiego powołania do reprezentacji narodowej Polski w piłce nożnej, Emil Görlitz jako bramkarz rezerwowy bezpośrednio nie brał udziału w zawodach. Porażka z Węgrami 0:5 w pierwszej rundzie turnieju spowodowała, że był to jedyny mecz rozegrany przez polską reprezentację na igrzyskach olimpijskich w Paryżu w 1924 roku, w którym na pozycji bramkarza zagrał Mieczysław Wiśniewski. Emil Görlitz był pierwszym niemieckim Ślązakiem z nowo utworzonego (1920) i wysoce problematycznego dla młodego państwa polskiego województwa śląskiego, który został powołany do narodowej reprezentacji w piłce nożnej. Jego reprezentacyjna kariera trwała dość krótko. Debiutancki występ miał miejsce kilka dni przed olimpijskim turniejem, tj. 18 maja 1924 roku w towarzyskim meczu ze Szwecją, a już rok później, 2 października, również w towarzyskim starciu z Turcją, zawodnik zagrał swój ostatni mecz w reprezentacji Polski. Urodzony w Katowicach, karierę rozpoczął w tamtejszym klubie niemieckiej mniejszości 1. FC Katowice, zdobywając z nim w 1927 roku wicemistrzostwo Polski. Grał także w Pogoni Lwów, z którą w 1925 roku wywalczył tytuł mistrza Polski i we włoskiej Ederze Triest, gdzie wspólnie z kolegą klubowym z Pogoni Lwów, Józefem Słoneckim, stali się w roku 1925 pierwszymi polskimi piłkarzami zawodowymi. Ostatnim jego klubem, w latach 1934–1937, był niemiecki Eintracht Altenburg¹⁶.

Drugim sportowcem omawianej mniejszości zakwalifikowanym do olimpijskiej reprezentacji Polski z 1924 roku był Oswald Miller¹⁷, kolarz torowy i szosowy niemieckiego Stowarzyszenia Sportowego Union z Łodzi. Na olimpijskich zawodach w wyścigu indywidualnym na szosie (188 km) Oswald Miller zajął 48. miejsce na 72 startujących zawodników, natomiast w wyścigu drużynowym

¹⁴ T. Jurek, *Prowincja czy mała ojczyzna? Z dziejów turystyki wśród Niemców w Polsce do 1939 roku*, [w:] J. Chelmecki (red.), *Spoleczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpizmu. Wychowanie fizyczne i sport dzieci wiejskich i w małych miastach*, t. 2, Warszawa 2008, s. 44.

¹⁵ Na podstawie: R. Wryk, *Olimpijczycy...*, s. 45, 70.

¹⁶ D. Smolorz i in., *Górnoślązacy w polskiej i niemieckiej reprezentacji narodowej – wczoraj i dziś. Sport i polityka na Górnym Śląsku w XX wieku*, Gliwice – Opole 2006, s. 9–10; R. Wryk, *Olimpijczycy...*, s. 247.

¹⁷ Zawodnik urodził się w 1892 roku, nieznana jest data jego śmierci.

wraz z Franciszkiem Kostrzębskim i Kazimierzem Krzemińskim zajął 14. miejsce na 16 występujących drużyn. Obok osiągnięć olimpijskich na podkreślenie zasługują krajowe sukcesy tego zawodnika. W 1922 roku Oswald Miller został srebrnym medalistą mistrzostw Polski w wyścigu sprinterskim na torze, a w roku 1925 na kolarskich mistrzostwach Polski na szosie w wyścigu ze startu wspólnego na dystansie 206 km zdobył brązowy medal¹⁸. Sukcesy te dowodzą, że Oswald Miller należał do czołowych kolarzy Drugiej Rzeczypospolitej.

Na Igrzyskach IX Olimpiady w Amsterdamie w 1928 roku wśród 74-osobowej reprezentacji Polski znalazło się także dwóch zawodników narodowości niemieckiej. Byli to związani z Łodzią kolarze: Jan Siebert (lub Zybert, 1908–1943¹⁹) i Alfred Reul (1909–1980). Obydwaj zawodnicy, wraz z Józefem Lange i Józefem Oksiutyczem, brali wówczas udział w drużynowym wyścigu na 4000 m na torze. Jednakże udział olimpijski w Amsterdamie drużyna zakończyła w ćwierćfinale.

Jan Siebert był zawodnikiem, który na igrzyskach olimpijskich w Amsterdamie zastąpił Franciszka Szymczyka. Ten ze względu na sytuację rodzinną (śmierć ojca) nie wystąpił w zawodach. Największym indywidualnym sukcesem sportowym Jana Sieberta, od 1922 roku zawodnika Sekcji Sportowej Towarzystwa Rzemieślniczego Resursa Łódź, a następnie od 1929 roku Unionu Łódź, był brązowy medal mistrzostw Polski na torze w sprincie w 1927 roku. Po zakończeniu kariery sportowej, w latach 1935–1939 udzielał się społecznie, pełniąc funkcję kapitana kolarstwa torowego w Komisji Sportowej Łódzkiego Okręgowego Związku Kolarskiego²⁰.

Alfred Reul jest natomiast współautorem rekordu Polski (przetrwiał do 1954 roku) i jednocześnie nieoficjalnego rekordu świata w wyścigu na 4000 m na dochodzenie z wynikiem 5.04,0. Rezultat został osiągnięty wraz z Józefem Lange, Józefem Oksiutyczem i Franciszkiem Szymczykiem w czasie przygotowań olimpijskich w Warszawie na Dynasach 16 lipca 1928 roku. Jako kolarz Unionu Łódź i przez większy okres swej kariery ŁKS-u²¹ (1925–1928) należał do czołowych kolarzy okręgu łódzkiego, zarówno w wyścigach szosowych, jak i na torze²².

Kolejne igrzyska olimpijskie okresu międzywojennego, na których wśród reprezentantów Polski pojawili się przedstawiciele mniejszości niemieckiej, to IV Zimowe Igrzyska Olimpijskie w Garmisch-Partenkirchen z 1936 roku, a więc igrzyska szczególnie dla rozproszonych w Europie Niemców, bo zorganizowane w wielkim i nazistowskim już *Vaterlandzie*²³. Tylko jeden reprezentant mniejszości niemieckiej z 23-osobowej grupy ówczesnych polskich olimpijczyków

¹⁸ R. Wryk, *Olimpijczycy...*, s. 434; B. Tuszyński, *Złota księga kolarstwa polskiego*, Warszawa 1955, s. 114, 203.

¹⁹ Po wezieniu do Wehrmachtu został wysłany na front wschodni, gdzie prawdopodobnie w 1943 roku zginął.

²⁰ R. Wryk, *Olimpijczycy...*, s. 517–518, 581.

²¹ Łódzki Klub Sportowy.

²² R. Wryk, *Olimpijczycy...*, s. 491–492.

²³ T. Jurek, *Prowincja...*, s. 44.

brał udział w tych igrzyskach, będących jednocześnie jedynymi zimowymi, w których uczestniczyli obywatele polscy narodowości niemieckiej. Reprezentantem tym był narciarz zjazdowiec Fedor Wilhelm Weinschenck (1916–1989), pochodzący z Bielska i związany z tamtejszym niemieckim Klubem Sportów Zimowych²⁴. W czasie zimowych igrzysk olimpijskich w Garmisch-Partenkirchen w 1936 roku reprezentował Polskę w kombinacji alpejskiej, zajmując 32. miejsce (34. miejsce w biegu zjazdowym i 33. w slalomie). Ponadto liczne były też krajowe sukcesy Fedora Weinschenka: w 1934 roku mistrzostwo Polski w zjeździe i wicemistrzostwo Polski w kombinacji, w 1935 roku mistrzostwo Polski w zjeździe i w kombinacji oraz wicemistrzostwo w slalomie²⁵.

Ostatnie igrzyska olimpijskie okresu międzywojennego, i ostatnie dla obywateli Drugiej Rzeczypospolitej, odbyły się również w potężnej ojczyźnie niemieckiej i zarazem jej centrum narodowym, w nazistowskim Berlinie. Pływacy Günther Friedrich Barysz (1916–1945²⁶) i Joachim Karliczek (1914–1993), piłkarz Fryderyk Egon Scherfke (1909–1983) oraz lekkoatleci Edward Luckhaus (1910–1975) i Walter Turczyk (1909–1976) reprezentowali mniejszość niemiecką w 125-osobowej kadrze Polski. Wymieniona para pływaków, wraz z Romanem Bocheńskim i Ilją Szrajbmanem, brała udział w sztafecie 4 × 200 m stylem dowolnym. Reprezentanci zajęli 5. miejsce w swoim przedbiegu, jednakże występ ten zakończył się dyskwalifikacją ze względu na falstart Joachima Karliczka²⁷. Obydwaj zawodnicy związani byli z Katowicami i tamtejszym niemieckim klubem pływackim EKS²⁸, gdzie ze względu na dostęp do krytej pływalni sport ten mógł się swobodnie rozwijać. Nie dziwią więc krajowe sukcesy Günthera Barysza, od 1935 roku także zawodnika Pogoni Katowice, a następnie od 1937 roku Dębu Katowice: w 1933 roku mistrzostwo Polski w sztafecie 4 × 200 m stylem dowolnym, wicemistrzostwo Polski na 400 m stylem dowolnym, trzecie miejsce w konkurencji 1500 m stylem dowolnym oraz w 1936 roku dwa brązowe medale mistrzostw Polski na dystansie 400 m i 1500 m również stylem dowolnym²⁹.

Jeszcze większe były krajowe sukcesy Joachima Karliczka, uważanego za jednego z najlepszych polskich pływaków lat 30. XX wieku, który dodatkowo trenował w berlińskim klubie Posejdon w czasie studiów stomatologicznych. W 1929 roku został powołany do reprezentacji Polski. Największe sukcesy osiągał w konkurencjach: 100, 200, 400 i 1500 m stylem dowolnym i 100, 200, 400 m stylem grzbietowym oraz w sztafetach. Na kilku dystansach indywidualnie

²⁴ Niem. Wintersportklub Bielitz-Biala

²⁵ R. Wryk, *Olimpijczycy...*, s. 617–618.

²⁶ W czasie II wojny światowej był żołnierzem Wehrmachtu, w 1945 roku został uznany za zaginionego.

²⁷ K. Szujewski, *Życie sportowe w Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2012, s. 193–194.

²⁸ Niem. Erster Kattowitzer Schwimmverein.

²⁹ R. Wryk, *Olimpijczycy...*, s. 139–140.

i w sztafetach był w sumie 33-krotnym mistrzem Polski i do momentu wybuchu wojny w 1939 roku rekordzistą Polski w pięciu konkurencjach. Z zespołem EKS z Katowic zdobył także kilkakrotnie mistrzostwo Polski w piłce wodnej³⁰.

Kolejnym olimpijczykiem występującym w Berlinie był urodzony w Poznaniu piłkarz Warty Poznań Fryderyk Egon Scherfke, jeden z wyróżniających się polskich piłkarzy okresu międzywojennego. Na igrzyskach olimpijskich w Berlinie polska drużyna piłki nożnej, w której w linii ataku grał Fryderyk Scherfke, zajęła wysokie 4. miejsce. W eliminacjach drużyna pokonała Węgry 3:0, a w ćwierćfinale Wielką Brytanię 5:4. W meczu półfinałowym polska reprezentacja przegrała jednak z Austrią 1:3, a w meczu o brązowy medal olimpijski uległa Norwegii 2:3. Fryderyk Scherfke zagrał w meczu z Węgrami i Wielką Brytanią, w czasie którego doznał złamania dwóch żeber, co wykluczyło go z dalszych rozgrywek. Obok sukcesu olimpijskiego nieprzeciętne były też sukcesy krajowe tego piłkarza. W latach 1925–1939 był zawodnikiem Warty Poznań, z którą w wieku zaledwie 20 lat wywalczył w 1929 roku mistrzostwo Polski, a w latach 1928 i 1938 wicemistrzostwo. W kadrze narodowej zadebiutował w październiku 1932 roku. Jednym z ważniejszych wydarzeń w karierze reprezentacyjnej zawodnika były finały mistrzostw świata we Francji w 1938 roku. Fryderyk Scherfke w słynnym meczu z Brazylią, rozgrywanym w Strasburgu, strzelił z rzutu karnego pierwszego gola dla Polski w historii finałów mistrzostw świata. We wrześniu 1938 roku zagrał ostatni mecz w barwach Polski. Odbyło się wówczas w Rydze spotkanie z Łotwą, które Fryderyk Scherfke rozegrał z opaską kapitana zespołu na ramieniu. Ponadto na krótko przed wybuchem II wojny światowej, w sierpniu 1939 roku, jako grający trener prowadził Wartę Poznań w meczu z Ruchem Chorzów³¹. Na podkreślenie zasługuje też fakt, że piłkarz ten w czasie II wojny światowej przebywał w Poznaniu jako żołnierz Wehrmachtu i ciągle utrzymywał kontakty z polskimi kolegami z Warty, którym w miarę możliwości pomagał w trudnej okupacyjnej rzeczywistości³².

Kolejnym polskim olimpijczykiem narodowości niemieckiej był lekkoatleta Edward Luckhaus, specjalista w skokach i w wieloboju. W latach 1932–1937 reprezentował Jagiellonię Białystok, a następnie w latach 1938–1939 warszawską Polonię. Na igrzyskach olimpijskich w Berlinie zajął w trójskoku 11. miejsce na 31 startujących zawodników. Imponujące są także sukcesy krajowe Edwarda Luckhauza. Był sześciokrotnym mistrzem Polski w trójskoku (1931–1935, 1939) oraz w pięcioboju i dziesięcioboju (1933). Do dorobku tego zawodnika należy też zaliczyć sześć srebrnych medali zdobytych w trójskoku, rzucie oszczepem, skoku wzwyż i pięcioboju oraz dwa brązowe w trójskoku i skoku w dal. Ponadto jest on także autorem ośmiu rekordów Polski. Jego rekord w trójskoku 15,21 m, ustanowiony w 1936 roku, przetrwał 18 lat. Dobre wyniki spo-

³⁰ Tamże, s. 281–282.

³¹ J. Owsiański, T. Siwiński, *Historia futbolu wielkopolskiego*, Poznań 2013, s. 124.

³² R. Wryk, *Olimpijczycy...*, s. 512–514.

wodowały, że w latach 1930–1939 dwanaście razy reprezentował barwy Polski na meczach międzypaństwowych³³.

Drugim lekkoatletą omawianej mniejszości, który wystąpił na igrzyskach olimpijskich w Berlinie, był Walter Turczyk, specjalizujący się w rzucie oszczepem. Na berlińskich igrzyskach w tej konkurencji zajął dziesiąte miejsce na 17 startujących. Swoją karierę sportową rozpoczął w klubie Pogoń Katowice. Następnie w latach 1931–1932 reprezentował AZS Poznań, a potem Wartę Poznań, z którą uzyskał swoje najlepsze wyniki. W rzucie oszczepem został czterokrotnym mistrzem Polski (1932, 1933, 1935, 1937) i raz wicemistrzem (1934). W tej konkurencji pobił też dwukrotnie rekord kraju. Sukcesy te spowodowały, że w latach 30. należał do czołowych lekkoatletów Wielkopolski³⁴.

Sport wyczynowy stanowił po ruchu turnerskim drugi główny nurt działalności mniejszości niemieckiej w Drugiej Rzeczypospolitej w zakresie kultury fizycznej – jego wybitnymi reprezentantami było dziesięciu przedstawionych olimpijczyków³⁵. Ich awans i godny udział w najważniejszych zawodach sportowych był przede wszystkim ich własnym sukcesem, ale także wielkim wkładem w dorobek polskiego sportu, a szczególnie kolarstwa, piłki nożnej, pływania, narciarstwa i lekkoatletyki. Każdy z nich walcząc na olimpijskich arenach zgodnie z wymagającą dewizą *citius, altius, fortius* reprezentował białoczerwone barwy swej „drugiej ojczyzny”. Była to „mała ojczyzna” (*Heimat*) – jeden z wielu prowincjonalnych krajów tworzących wielką, ogólnoniemiecką, a więc skupiającą Niemców żyjących w państwie niemieckim i w diasporze ojczyznę – *Vaterland*. Problemem wypływającym z takiej interpretacji tożsamości narodowej był rewizjonizm i mocarstwowe aspiracje państwa niemieckiego. W Drugiej Rzeczypospolitej to przede wszystkim Pomorze, Wielkopolska i Śląsk stanowiły te „małe ojczyzny”, które rządy najpierw Republiki Weimarskiej i potem Trzeciej Rzeszy traktowały jako niemieckie dziedzictwo kulturowe i narodowe, co w konsekwencji było dla nich powodem ciągłych roszczeń terytorialnych³⁶.

Działalność turnersko-sportowa miała stanowić element niemieckości, przeciwdziałania asymilacji zwłaszcza młodych Niemców z Polakami oraz być sposobem przygotowania silnego i walecznego przyszłego pokolenia. Dlatego też na tle formalnych możliwości istnienia i sposobu funkcjonowania w omawianym okresie miała miejsce swego rodzaju rywalizacja w zakresie kultury fizycznej między państwem polskim a państwem niemieckim i zamieszkującą w Polsce mniejszością niemiecką. Działo się tak, mimo iż uchwalona w marcu 1921 roku konstytucja zapewniła w Polsce równość wszystkich obywateli wobec prawa

³³ Tamże, s. 385–386.

³⁴ Tamże, s. 598–599.

³⁵ T. Jurek, *Kultura...*, s. 266.

³⁶ Tenże, *Prowincja...*, s. 44–45.

i odpowiednie standardy prawne dla funkcjonowania mniejszości narodowych³⁷. Ponadto też w rządzie Kazimierza Bartla (po przewrocie majowym) główną zasadą polityki wobec mniejszości narodowych stała się pożądana w wielonarodowym kraju asymilacja państwowa, czyli nadrzędność lojalności państwowej nad solidarnością narodową³⁸. Jednakże kluby sportowe, zwłaszcza kolarskie, pływackie, czy te z sekcjami piłki nożnej, pozostawały stosunkowo niezależne wobec wpływów ideologicznych i materialnych rządu w Berlinie, włączając się do rywalizacji ogólnopolskiej. Owi olimpijczycy, występujący z białym orłem na piersiach, wydają się być w mniejszym lub większym stopniu odizolowani od tej politycznej, zawilej rzeczywistości i hołdować idei olimpizmu. Udział przedstawicieli mniejszości niemieckiej w czasach Drugiej Rzeczypospolitej w igrzyskach olimpijskich wbrew politycznym tendencjom zdaje się współgrać z idealistycznym przesłaniem słów Nelsona Mandeli, że nowożytny igrzyska olimpijskie „wychodzą poza sfery wpływu politycznego, że robią więcej w dziele jednoczenia narodów, niż się to udało jakimkolwiek politykowi”³⁹.

Bibliografia

- Gębołyś Z., *Źródła do dziejów kultury fizycznej mniejszości niemieckiej w II Rzeczypospolitej w latach 1918–1939 w zbiorach Archiwum Federalnego w Berlinie*, [w:] T. Jurek (red.), *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*, Gorzów Wlkp. 2007, s. 23–34.
- Jurek T., *Kultura fizyczna mniejszości niemieckiej w Polsce w latach 1918–1939*, Gorzów Wlkp. – Poznań 2002.
- Jurek T., *Prowincja czy mała ojczyzna? Z dziejów turystyki wśród Niemców w Polsce do 1939 roku*, [w:] J. Chełmecki (red.), *Spoleczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpizmu. Wychowanie fizyczne i sport dzieci wiejskich i w małych miastach*, t. 2, Warszawa 2008, s. 43–47.
- Kacprzak P., *Niemiecka mniejszość narodowa w Polsce w latach 1919–1939*, „Studia Lubuskie. Prace Instytutu Prawa i Administracji Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Sulechowie” 2007, nr 3, s. 145–158.
- Krasuski J., *Stosunki polsko-niemieckie 1919–1932*, Poznań 1975.
- Lipoński W., *Historia sportu: na tle rozwoju kultury fizycznej*, Warszawa 2012.
- Lipoński W., *Polacy na Olimpiadach*, Poznań [b.r.w.].

³⁷ P. Kacprzak, *Niemiecka mniejszość narodowa w Polsce w latach 1919–1939*, „Studia Lubuskie. Prace Instytutu Prawa i Administracji Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Sulechowie” 2007, nr 3, s.149.

³⁸ Tamże, s.150.

³⁹ Cyt. za: D. Miller, *Historia igrzysk olimpijskich i MKOl. Od Aten do Pekinu 1894–2008*, Poznań 2008, s. 13.

Miller D., *Historia igrzysk olimpijskich i MKOl. Od Aten do Pekinu 1894–2008*, Poznań 2008.

Owsiański J., Siwiński T., *Historia futbolu wielkopolskiego*, Poznań 2013.

Smolorz D. i in., *Górnoślązacy w polskiej i niemieckiej reprezentacji narodowej – wczoraj i dziś. Sport i polityka na Górnym Śląsku w XX wieku*, Gliwice – Opole 2006.

Szujewski K., *Życie sportowe w Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2012.

Tuszyński B., *Złota księga kolarstwa polskiego*, Warszawa 1955.

Wryk R., *Olimpijczycy Drugiej Rzeczypospolitej*, Poznań 2015.

Wryk R., *Początki ruchu olimpijskiego w Polsce*, Poznań 2012.

The Participation of Representatives of the German Minority in the Olympic Games during the Second Polish Republic

Abstract

The article *The Participation of Representatives of the German Minority in the Olympic Games during the Second Polish Republic* presents ten Olympians – representatives of German minority at the time of the Second Polish Republic, who took part in the Olympic Games. They competed at the 1924 Summer Olympics in Paris, 1928 Summer Olympics in Amsterdam, 1936 Summer Olympics in Berlin and at the 1936 Winter Olympics in Garmisch-Partenkirchen. The second part of the article presents a relationship of sports movement of German minority and these Olympians to their settlement land. The sports movement as an important element of activities to care about the German national consciousness on foreign lands was not free from political influence. Nevertheless, as examples in the article show, the Polish-German cooperate on the sports field in a harmony with philosophy of Olympism under the flag of Poland was possible.

Keywords: German minority, the Second Polish Republic, Olympic Games, Polish-German relations.